

OORLOG & BEVRIJDING

4 en 5 mei
Woerden
2020

 KALSBEEK
COLLEGE

VOORAF

Heeft het nog zin, 75 jaar later het einde van de Tweede Wereldoorlog te herdenken en te vieren? En hoe lang gaan we daar nog mee door?

In Nederland werd in 1913 nog volop gevierd dat 'we' bevrijd waren van de Franse overheersing, hoewel er toen niemand meer leefde die dat bewust had meegemaakt, door de Eerste Wereldoorlog is het daarna nooit meer van zo'n viering gekomen. Wel is er in 1963 en 2013 uitvoerig stilgestaan bij het ontstaan van het Koninkrijk der Nederlanden.

Herdenken en vieren hangen nauw met elkaar samen en zolang het verband tussen beide wordt onderstreept, heeft het zin om ermee door te gaan. Op 4 mei worden de gevallen herdacht, niet alleen die uit de Tweede Wereldoorlog, maar ook degenen die in de jaren daarna vielen tijdens oorlogssituaties en vredesmissies. De Duitse bezetting, van 1940 tot 1945, vormt nog altijd een cesuur in de Nederlandse geschiedenis. Er is een periode voor en na de oorlog en die cesuur is de link naar 5 mei, de dag waarop we vieren dat we vrij zijn.

Wie vandaag de dag om zich heen kijkt, ziet dat vrijheid lang niet overal bestaat en dat vrijheid dus geen vanzelfsprekende zaak is. Dat iedereen in Nederland, binnen de grenzen van de wet die door een democratisch gekozen parlement is vastgesteld, kan en mag doen wat hij of zij wil, is eerder uitzondering dan regel in de wereld. Het is alleen al om die reden waard om de vrijheid te vieren, ook lang na de bevrijding van de Duitse bezetting. De scherpe scheiding tussen de periode voor en na de oorlog maakt ons ook bewust van de onvrijheid die in de jaren 1940-1945 bestond. Die onvrijheid is bovendien een waarschuwing voor de bedreiging van de huidige vrijheid. Discriminatie van mensen vanwege hun overtuiging, afkomst, huidskleur, seksuele geaardheid komt ook in 2020 nog volop voor en staat haaks op de vrijheid die op 5 mei wordt gevierd.

Dit boekje bevat foto's en interviews die leerlingen van 5 havo van het Kalsbeek College maakten van en met mensen die een duidelijk verhaal te vertellen hebben over oorlog en vrede, over vrijheid en onvrijheid. Een jonge generatie maakt daardoor kennis met die verhalen en met de impact die oorlog en onvrijheid op mensen heeft.

Het blijft belangrijk die verhalen te laten vertellen, ook 75 jaar na dato.

Voor dit boekje was de medewerking van velen nodig. Zonder de inzet van de leerlingen en de geïnterviewden was het er niet gekomen. Docente Claudia van Putten zorgde voor de inspiratie en begeleiding, met dit fraaie resultaat als gevolg. Dankzij de subsidiegevers konden we de foto's en de verhalen in een boekje bundelen.

Jan van Es
Voorzitter Stichting 4 en 5 mei Woerden

BRAM EN MARIETJE VERWEIJ

"Toen de oorlog uitbrak, waren we vijf en zes jaar, op zo'n moment begrijp je daar heel weinig van."

BRAM EN MARIETJE VERWEIJ

“Toen de oorlog uitbrak, waren we vijf en zes jaar, op zo’n moment begrijp je daar heel weinig van.”

Bram Verweij weet nog goed dat er vliegtuigen uit Duitsland kwamen toen Rotterdam op 14 mei 1940 werd gebombardeerd. Marietje zat op school, toen ze hoorde dat de oorlog was uitgebroken. Iedereen werd naar huis gestuurd. “Ik kon op het dak van ons huis kijken naar de jachtvliegtuigen die naar beneden doken. Je hoorde dat er bommen vielen en dat ze aan het schieten waren, het was bij ons goed te zien.”

In het begin merkten ze weinig van de oorlog in Woerden, maar aan het einde van de oorlog, was er overall een tekort aan. Mensen mochten geen radio hebben en de elektriciteit moest zelf opgewekt worden. Dit werd vaak gedaan door iemand op een fiets met een dynamo te laten trappen.

Er waren veel tuintjes in Woerden, waardoor mensen hun eigen groente konden verbouwen. De honger viel in Woerden mee. “Maar het was allemaal mondjesmaat en alles was op de bon.”

“Toen ik een klein meisje was, zag ik dat Duitsers een trein beschoten en landinwaarts liepen. Mijn ouders vonden het doodeng en mijn moeder riep “Vader kom binnen, kom naar binnen!” Tijdens een kerkdienst op zondag vloog een jachtvliegtuig over de kerk heen. Later werd er ook geschoten en viel een bom vlakbij. “Het is maar goed dat de bom niet is ontploft, anders waren mijn vader en ik er niet meer geweest.”

Bij het station werden grote gaten gegraven, daar moest je in schuilen tijdens bombardementen. “Ik kwam uit school en moest in een van de gaten. Er stond een laag water in waardoor ik er niet in wilde, want dan kreeg ik natte voeten. Iedereen riep dat ik erin moest.”

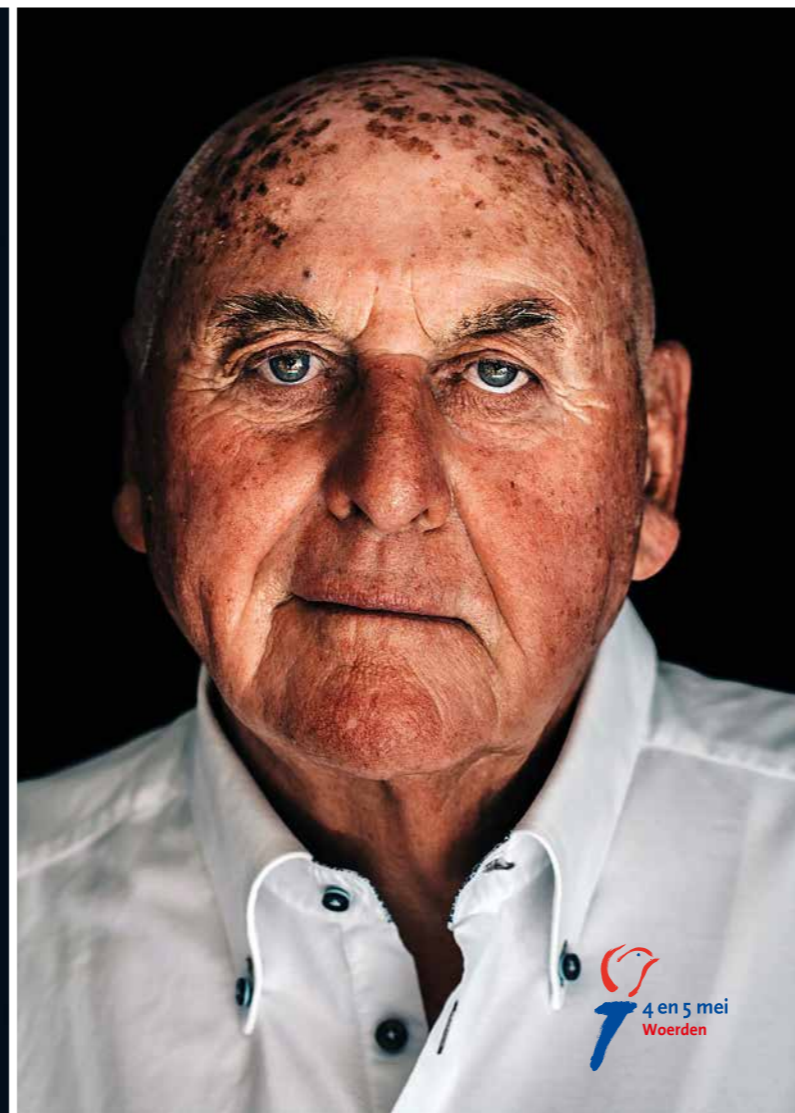
“Vroeger werd amandelspijs in een grote ketel met kokendheet suikerwater gemaakt. Om te testen of het suikerwater goed was, moest iemand zijn vinger in de ketel dopen. Het water was natuurlijk heet, waardoor je vinger eerst in koud water en dan snel in het hete suikerwater werd gedoopt. De Duitser

die bij ons thuis ingekwartierd was, zag dit en wilde dit ook proberen. Iedereen wist dat je je vinger eerst in koud water moest dopen, maar de Duitster ging rechtstreeks naar het hete water. Hij schreeuwde het uit van de pijn.”

Het enige brood dat er was, heette regeringsbrood. Er zat weinig smaak aan. Het Zweedse Rode Kruis heeft in de Hongerwinter voor hongerend Nederland geld ingezameld. Daarvan is meel gekocht. Dat ging per schip naar Delfzijl en is van daaruit naar de nog niet bevrijde delen van het land verspreid, waar de bakkers er brood van bakten. Mensen noemden het taartjes, omdat het zo lekker was. “Het leek wel cake, het was zo ongelooflijk heerlijk.”

Tijdens de bevrijding werd er groot feest gevierd en met de vlag gezwaaid, iedereen was zo blij. De bevrijding was ook nog spannend, zo betwijfelden veel mensen of de bevrijding wel echt was. Amsterdam was al bevrijd, maar er waren Duitsers die op mensen hebben geschoten, ze dachten dat het nog oorlog was.

Isabella de Goey & Tess Zinkstok

COR BELO

FOTOGRAFIE 4 & 5 MEI 2020

*“Oorlog doet altijd mensen tekort,
zeker de kleintjes.”*

“Ik heb nog nooit een gericht schot afgevuurd en daar ben ik blij om, maar als het moet, doe je het.” Dit zijn de woorden van Cor Belo. Hij is 47 jaar en is in 1992 begonnen bij het Korps Mariniers, waar hij op 24 februari 2020 luitenant is geworden. Hij wilde commando of marinier worden en geen gewone dienstplichtige soldaat zijn. Tijdens zijn eerste uitzending in Cambodja lag zijn moeder in het ziekenhuis en vertelde ze trots aan alle verpleegsters over haar zoon bij de mariniers.

In 1993 vertrok Cor voor zijn allereerste uitzending naar Cambodja, waar hij voor vijf maanden Radio Telefonist (RTF) bij de staf van een infanteriepeloton was. Na 3 weken werd hij ingezet als RTF'er bij de staf van de compagnie. Hij vloog voor het eerst in een vliegtuig en wist niet wat hij kon verwachten. Cambodja bleek een heftige uitzending, omdat het een gevaarlijk gebied vol mijnen was. Mijnevelden werden aangegeven door middel van gekruiste stokken of stokken met een blikje erop naast reguliere waarschuwingsborden. Ze moesten goed op de paden blijven. “Ik liep op patrouille over een heuvel tot een collega riep dat ik me niet moest bewegen. Ik zag tot mijn verbazing een antipersoneelsmijn onder mijn voet. Dit is een mijn die vlak onder de grond begraven is en afgaat als er iemand overheen loopt. Doordat ik net niet mijn voet had neergezet, heeft deze collega mijn onderbeen geraakt.” Het moment heeft veel indruk op Cor gemaakt. Hij realiseerde zich dat het snel mis kan gaan. Er zijn miljoenen mijnen en andere munitie achtergebleven na de gevechten in Cambodja, waar nog steeds slachtoffers vallen.

Cor zag kinderen zonder handen of benen, omdat zij de mijnen niet zagen en slachtoffer werden. Er was een ziekenboeg waar de bevolking geholpen werd aan verwondingen veroorzaakt door de mijnen. Deze ziekenboeg werd een Field Dressing Station (FDS) genoemd. “Oorlog doet altijd mensen tekort, zeker de kleintjes.”

Zijn meest dynamische uitzending was naar Irak, waar hij van de 25 missies die door zijn eenheid zijn uitgevoerd 18 keer in het midden van de actie stond. Een van deze acties bestond uit een samenwerking tussen de mariniers en de plaatselijke politie in Irak. “De Iraakse politie zorgde voor veel verwarring, omdat ze zich niet aan de plannen hielden en zomaar

tussen alle eenheden doorliepen en in volledige duisternis in de lucht vuurden. Zo wisten we niet of het vriend of vijand was, waardoor onze wapens op hun gericht werden. Het was een dunne scheidelijn tussen wel of niet schieten op mensen van eigen zijde.”

In 2000 en 2001 ging Cor naar Ethiopië en Eritrea. Hij was korporaal en kreeg een groep mee om het veld in te gaan. Hij kreeg de verantwoordelijkheid en mocht bepalen wat ze gingen doen. Hij heeft veel lijken gezien en mijnen gevonden. Hij zag een stukje haar uit de grond steken. Het bleek dat er een schedel lag. “Dat was wel even schrikken.” Deze vindplaatsen moesten geïnventariseerd worden, zodat de slachtoffers op een menswaardige manier konden worden begraven.

Het leukste aan operationeel werken in het buitenland vindt hij het samenwerken met collega's, dicht bij de actie zitten en leren vechten in een andere omgeving. Cor heeft gelukkig geen nare ervaringen mee naar huis genomen of PTSS gehad. Hij dankt dit mede aan het feit dat iedereen goed werd opgevangen na een missie. Ze gingen bijvoorbeeld eerst twee dagen naar Kreta om rustig te worden (defusing) voordat ze naar huis gingen.

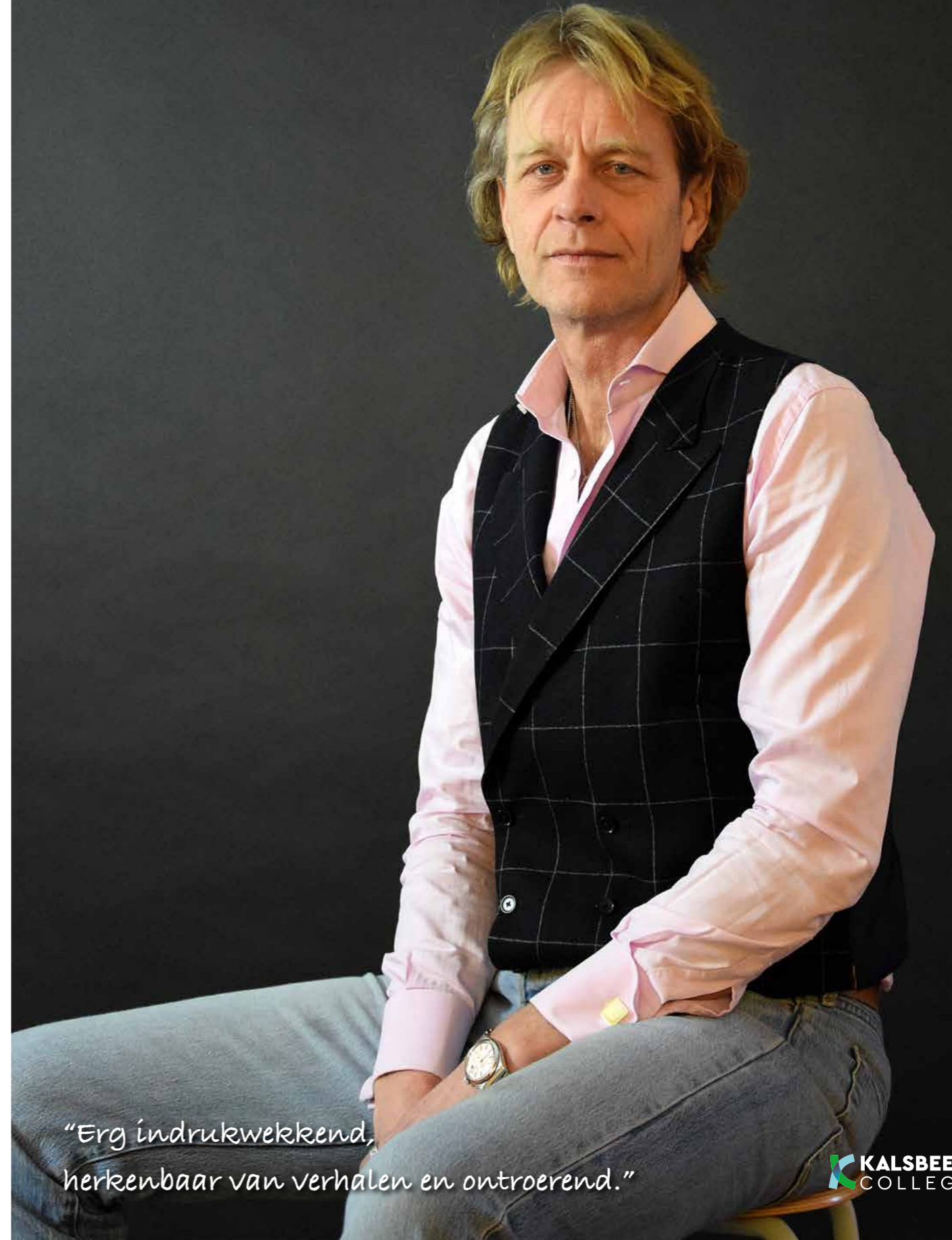
Cor wil zijn carrière eindigen in de functie van begeleidingsofficier. Dan begeleid je mariniers die geblesseerd zijn of een verwonding hebben opgelopen en je helpt deze collega's om werk te vinden binnen defensie of weer de maatschappij in te gaan. “Het is namelijk altijd fijn om iets voor mensen te kunnen betekenen.”

Esmee Belo & Daniëlle van der Wiel

DIM GERRITSE

"Erg indrukwekkend, herkenbaar van verhalen en ontroerend."

DIM GERRITSE

We komen aan bij de loods langs de Singel. Het is een lange hal met allerlei spullen: van oude brommertjes tot boten. Achterin staat Dim Gerritse klaar om ons te ontvangen. Een warme hand nodigt ons uit in zijn mooie paleisje. Hij is de zoon van Han Gerritse, die in de Tweede Wereldoorlog dagboeken heeft geschreven. Dim heeft deze bij elkaar gebracht en er een bundel van gemaakt, die in 2013 is uitgegeven.

Het gesprek opent met het theaterstuk 'De dagen van Han', gebaseerd op de dagboeken van Han Gerritse. Dim is wel drie keer naar de voorstelling geweest. "Erg indrukwekkend, herkenbaar van verhalen en ontroerend."

Dim weet veel over zijn vader en over zijn tijd in de oorlog. Hij heeft de dagboeken zo bestudeerd dat hij bijna elk detail weet. Zo haalde Han in de oorlogsjaren veel hoop en steun uit het geloof. Hij had een sterk gevoel dat het Licht er was, dat zei "Het komt wel goed". Voor Dim was dit wat lastiger en hij kon zich niet vinden in het geloof van zijn vader. Hij miste het gevoel en dat sprak hem juist meer aan dan het geloof: "Wat heb je aan geloof, als je niks voelt?" Daarom is hij op zijn achttiende zijn eigen weg gaan zoeken in de spiritualiteit en heeft zich uitgeschre-

ven bij de kerk. Han was daar erg verdrietig over, maar wilde hem toch zijn eigen gang laten gaan. Dim ging meer dingen op zichzelf doen en onttrok zich van het contact met zijn vader. De relatie tussen hen is te beschrijven als "vallen en opstaan".

Na het overlijden van zijn vader wilde Dim uitzoeken wie zijn vader was, wat hij deed en wat hij vond van de dingen in de maatschappij. Hier hebben de dagboeken erg bij geholpen.

Han schreef bijna nooit over zijn gevoelens tijdens de oorlog, sommige dingen vermeldt hij niet eens. Zijn schoonzus is op 21 september 1944 omgekomen in Arnhem, maar opvallend genoeg wordt dit niet besproken. Dim denkt dat het voor Han op een gegeven moment allemaal te veel was, waardoor hij sommige heftige momenten vergeten is of dat hij er geen woorden voor had om het een plek te geven. Han is altijd open geweest over zijn leven in de oorlog, ondanks de trauma's. Dankzij zijn verhalen hebben veel mensen een kijkje kunnen nemen in het leven van toen. Door Dim kunnen deze verhalen altijd teruggelezen worden.

Esther Burggraaff & Ester Corten

HANS IN 'T VELD

*“En als je moeder zegt “Dit is tante Dien”,
dan is dat tante Dien.”*

Hans in 't Veld groeide op in het dorp De Lier in het Westland. Hij was 8 jaar toen de oorlog begon, en hij kreeg dat te horen op school.

Alle Nederlandse mannen van 18 tot 40 jaar moesten zich melden om te werken in de oorlogsfabrieken in Duitsland. Dit heette ook wel de Arbeitseinsatz. Elke week kwam Alfons, een jongen uit Rotterdam, bij de familie in 't Veld langs. Vandaag de dag zou je deze jongen beschrijven als iemand met een geestelijke beperking. Alfons vroeg bij de boeren in de omgeving om levensmiddelen voor thuis. “Hij at en sliep met ons mee, want mijn moeder kon alles.” Op de dag van de razzia was Alfons bij hem thuis. De 44-jarige vader van Hans waarschuwde Alfons om met de buurjongens de polder in te gaan, maar hij weigerde. Alfons vertelde dat hij vanwege zijn beperking niet hoefde te werken in Duitsland. Dat kon hij laten zien met een speciaal bewijs. De Duitsers zagen Alfons en de vader van Hans zitten, dus ze bonkten op de deur. “Alfons liet zijn papieren zien, maar de Duitsers trokken zich er niets van aan. “Komm mit!” zeiden ze.” Alfons werd meegenomen en naar het centrum van het dorp gebracht. Hans werd door zijn moeder achter hem aangestuurd met boterhammen in een poging om Alfons er tussenuit te halen, maar Alfons weigerde. Na de oorlog vertelde Alfons dat hij nooit verder is gekomen dan Amsterdam. Dit komt omdat de Duitsers Alfons toch weigerden vanwege zijn beperking.

Er heeft bij de familie in 't Veld een onderduiker gezeten. Hans wist weinig van Joden af, maar op een dag kwam er een vrouw in zijn huis wonen. Hij kende haar niet en had nog nooit van haar gehoord. Zijn moeder vertelde dat dit tante Dien was, een zus van zijn vader was. “En als je moeder zegt “Dit is tante Dien”, dan is dat tante Dien.” Zij verbleef bij Hans in huis. Na een paar maanden was ze ineens weg. Zijn ouders vertelden hem dat tante Dien weer naar huis was. Na de oorlog kwam hij er achter dat tante Dien een Jodin was die bij hem ondergedoken zat. Ze moest weg, omdat het niet meer veilig was voor haar. Ze is toen ergens anders heen gegaan. “Na de oorlog hebben we nooit meer iets van haar gehoord.” In september 1944 zat Hans op school. De ramen in zijn lokaal zaten hoog en ineens stond daar een man. Die man seinde naar de meester, die naar het raam liep. “En wat gebeurt er voor onze ogen? Zonder wat

te zeggen springt onze meester door het raam naar buiten en zaten wij daar zonder meester.” Even later ging de deur van het lokaal open en kwamen de Duitsers binnen gestormd. Hans zag zijn meester weer na de bevrijding in 1945. De meester was commandant bij het ondergrondse verzet. Hij hoorde bij de ‘BS’, de Binnenlandse Strijdkrachten. Zij liepen rond in blauwe overalls met een oranje band om de arm met de letters ‘BS’ erop. Ook droegen ze een helm en droegen ze een wapen bij zich. Vanaf dat moment beheersten zij het drop in plaats van de Duitsers.

Honger heeft Hans nooit echt geleden, dat speelde vooral in de grote steden. Vaak kwamen er mensen uit de stad rond twaalf uur 's middags bij hem thuis tijdens de warme maaltijd. Ze vroegen of ze mochten mee eten. De moeder van Hans had daar geen problemen mee. “Want waar er tien eten, kunnen er ook elf eten.” Dus die mensen aten mee. Het gebeurde ook wel dat er mensen na etenstijd kwamen, die waren erg blij met de restjes van de maaltijd.

Op de avond van 4 mei 1945 werd er via de radio bekend gemaakt dat Duitsland zich had overgegeven en Nederland vrij was. “Mensen gingen de straat op met een oranje accessoire of ze hadden de Nederlandse vlag. Mensen waren aan het dansen en zongen het Wilhelmus.” Op 5 of 6 mei kwamen mensen van de Binnenlandse Strijdkrachten bij hem langs en gingen naar de schuur die vol hooibalen stond. “Achter die hooibalen kwam een grote groene Harley Davidson tevoorschijn, die had er jaren gestaan.” Hans en zijn broertjes en zusjes wisten er niets van.

Marije Dorsman & Lotte in 't Veld

JAN STOUTHART

FOTOGRAFIE 4 & 5 MEI 2020

"Leven geven voor vrij leven"

JAN STOUTHART

Jan Stouthart is 20 jaar bestuurslid van Stichting 4 en 5 mei Woerden geweest. Toen Jan voor het eerst begon als bestuurslid werd Bevrijdingsdag slechts één keer in de vijf jaar gevierd, alleen dodenherdenking werd jaarlijks gehouden. Tegenwoordig wordt aan beide momenten veel aandacht geschonken. Jan vindt het belangrijk dat op 4 mei iedereen op zijn eigen manier herdenkt. Volgens Jan maak je kennis met de oorlog door middel van “verhalen van zij die het meegemaakt hebben.” Daarom vindt hij projecten zoals dit erg belangrijk. “Door dit soort projecten komen scholieren in aanraking met oorlog en blijft de herinnering van de oorlog in leven.”

Jan heeft veel verhalen van de oorlog gehoord van zijn schoonvader, Niek van Vliet, een man die tijdens de oorlog fel tegen de Duitsers was. Niek was achttien jaar toen de oorlog uitbrak. Jonge mannen uit Nederland werden herhaaldelijk opgehaald om te werken voor de Duitsers. Niek verstopte zich daarom in een houten hut in de bossen telkens als de Duitsers jonge mannen gingen ophalen. Ook deed hij verschillende dingen om de Duitsers te treiteren, zoals eten van de Duitsers stelen en ze een weg opsturen zonder bomen zodat zichtbaar was dat de Duitsers eraan kwamen.

Niek heeft een monument gebouwd op de begraafplaats van Kamerik. Op het monument staan het wapen van Kamerik, de namen van oorlogsslachtoffers uit Kamerik en de tekst: “Leven geven voor vrij leven.” Er staat een Jodenster boven de namen van twee Joden die in Auschwitz zijn omgebracht. De gemetselde gedenkmuur staat voor onverzettelijkheid. Het symboliseert de dam die de Nederlanders opwierpen tegen de vijand. Boven op de stenen muur ligt een hardstenen balk. Er is gekozen voor een harde en zware steen, omdat de oorlog hard en zwaar op de gemeenschap drukte. Boven op de hardstenen balk staat een zogeheten rollaag die schuin afloopt, dit is een teken van de verslechterende leefomstandigheden gedurende de oorlog. De twee treden die voor de muur liggen, zijn door een verticale steen als het ware gespleten. “Oorlog brengt altijd tweedeling, maar de muur is één geheel”.

De mensen waren onderling verdeeld, sommigen waren voor en anderen tegen de Duitsers. “Er was een gezin waarin de vader voor de Duitsers was en de vrouw en dochter juist niet. Dit zorgde voor onzekerheid en angst in de familie. De spanning in zulke gezinnen liep ontzettend op. Men kon elkaar niet meer vertrouwen.”

Doordat Jan 20 jaar lang werkzaam was voor Stichting 4 en 5 mei Woerden, is hij veel in gesprek geweest met mensen uit de oorlog. Hij heeft van sommige mensen een aantal objecten uit de Tweede Wereldoorlog gekregen, zoals een Jodenster die nog nooit gedragen is. Het is klein, maar heeft zo veel impact gehad. Ook heeft Jan een stapel voedsel- en benzinebonnen. Dit kregen de mensen van de overheid, waardoor ze beperkt eten en benzine konden kopen.

Er waren nog veel meer van dit soort bonnen voor verschillende producten. Jan heeft ook allerlei documenten uit de oorlog, zoals brieven aan familieleden. Mensen zoals Jan hebben ervoor gezorgd dat 4 en 5 mei meer aandacht kregen onder de mensen. Jan heeft zijn functie als bestuurslid vorig jaar neergelegd. Als waardering kreeg hij van de burgemeester voor zijn jarenlange inzet de gouden erespeld van het Nationale Comité 4 en 5 mei.

Dione van Breukelen & Lorrain Kooijman

JOKE LITTEL-BRILLEMAN

*"Als kind realiseer je je het niet zo,
de oorlog overkwam me meer."*

Joke Brilleman was 9 jaar toen de oorlog uitbrak. Ze woonde in Deventer, met haar 1 jaar jongere broertje Ab en haar ouders. Ze ging in het begin van de oorlog nog naar school, maar later, toen ze wat ouder was, was dat niet meer mogelijk. "De school werd ingenomen door de Duitsers, omdat zij de ruimte nodig hadden. Hierdoor kregen wij een paar uur per dag les op de kleuterschool. Op een dag ging het luchtalarm af. Ik moest direct naar huis en was erg bang. De school werd gebombardeerd. We zijn daar op het nippertje uitgekomen. Dat was heel heftig. Als ik er nu over praat, denk ik: "Jeetje mina, wat zullen mijn ouders in angst hebben gezeten." Als kind realiseer je je het niet zo, de oorlog overkwam me meer."

De vader van Joke werkte als machinist bij elektriciteitsbedrijven. "Hij moest vaak 's nachts werken. De regel was dat je niet meer na 20:00 uur op straat mocht lopen, maar hij had een bewijs waardoor hij dat wel mocht. Mijn vader kwam regelmatig thuis met het verhaal dat hij was opgepakt en ondervraagd. Uiteindelijk mocht hij wel weer naar huis." De familie Brilleman woonde langs de IJssel, in het oosten van Nederland. De bruggen over de IJssel zijn meerdere keren gebombardeerd door de Duitsers. De familie heeft geen last gehad van hongersnood. Wel was er voedseltekort. "We hadden een zak met rogge. Dat werd gemalen in de koffiemolen en dan kregen we rogge pap. Dat was toch smerig. Ik lust nóg geen pap."

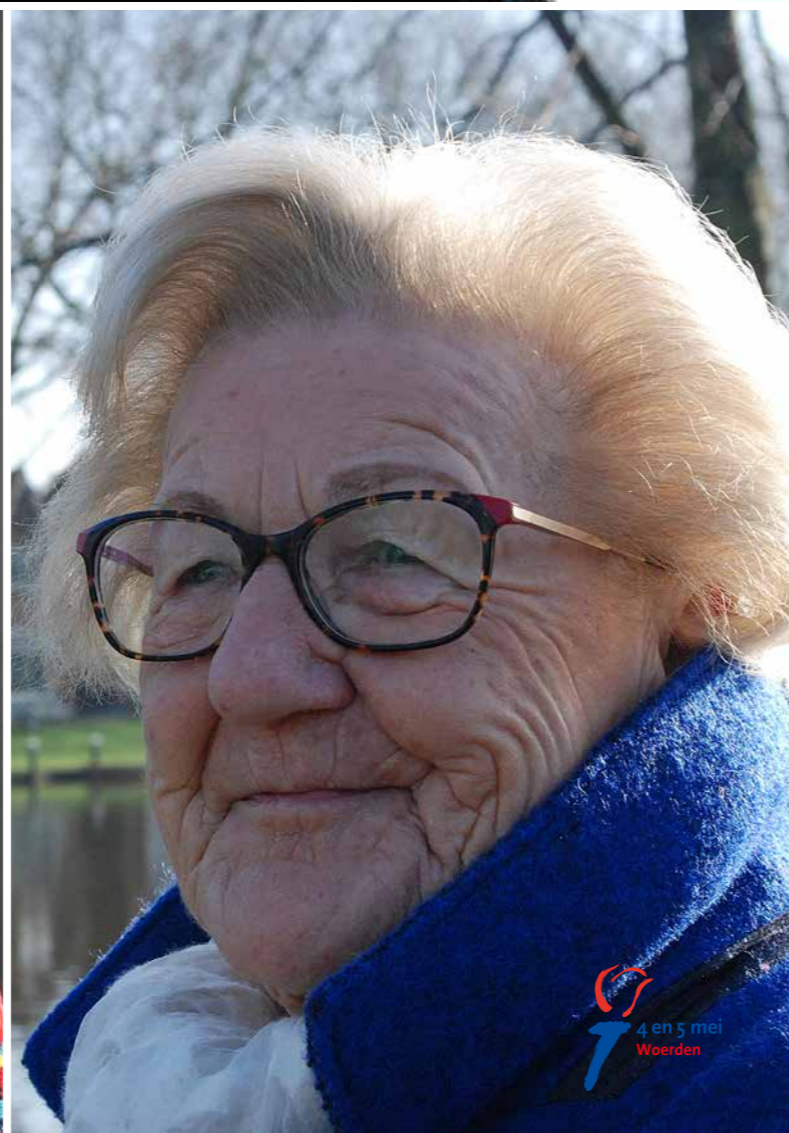
Haar vader moest twee keer per week zes kilometer lopen om melk te halen bij een boer. "Wij hadden thuis een Friese antieke klok. Later, toen ik getrouwd was, heb ik een aantal keer aan mijn ouders naar deze klok gevraagd. Wat bleek, mijn vader had de klok geruild voor eten bij de boer. Het was een erfstuk, vandaar dat ze het mij nooit hebben willen zeggen."

Ook na de bevrijding heeft het nog lang geduurd dat er weer normaal voedsel was. "We betaalden ook na de bevrijding nog met bonnen. Pas langzamerhand kwam er weer voedsel. Bakkers kregen weer meel om brood te bakken, je hoefde niet meer naar de boer om eten te kopen. Langzamerhand werd alles weer opgebouwd." De moeder van Joke is na de bevrijding erg ziek geworden, omdat ze zo lang niet goed gegeten had.

Langzamerhand trok de bevrijding vanaf Frankrijk naar België en Nederland. "Tijdens de bevrijding zaten wij in de kelder. Mijn vader wist dat de Canadezen bij ons in de straat stonden. Er werd geschoten met V-1's, want aan de overkant van de IJssel waren ze nog niet bevrijd van de Duitsers. We gingen snert eten, want dat was het enige voedsel binnen handbereik. Het was oorlogseten; water met doperwtjes, maar we waren vrolijk en opgelucht. Het was een enorm feestgevoel."

Celeste Hoogvliet & Hannah Mackenbach

JOS VAN RIET

FOTOGRAFIE 4 & 5 MEI 2020

JOS VAN RIET

“Ik wilde altijd al paus worden.” zei de vijfjarige Jos van Riet. Als kind leefde Jos in een druk gezin met vier broers. Hij was de jongste. Op zijn vijfde wilde Jos graag paus worden. Op zijn achttiende maakt Jos echter kaas in zijn winkeltje “Het Goudse Kaasboertje” en volgt daarmee het beroep van zijn vader op. Hij heeft het boek “Kaas uit het hart, praktijkboek voor kaasmakers en liefhebbers” geschreven. Kaas maken zit in zijn bloed. Naast al dat kaas is Jos actief in de Historische Spelen. Hij is voorzitter, controleert afspraken binnen het bestuur en geniet van het spel zelf. Hij is een man vol energie. En dat geeft hij graag door aan de mensen in het toneel en daarbuiten. Zijn dochter heeft hem daarom zijn favoriete quote gegeven; “Hoera! Het is Vandaag! Hoera! Hoera! Hoera!” Jos haalt graag het beste uit het leven.

Jos was nog erg jong toen de oorlog afgelopen was. Hij speelde aan het begin van de oorlog samen met een jongetje. Zijn vader Cornelis Johannes van Riet haalde hem terug in huis. Het jongetje met wie Jos speelde, was het zoontje van een NSB'er, een verrader in de ogen van zijn vader.

Cornelis had zijn eigen pakhuis waar kaas werd opgeslagen. Jos zag daar jonge kerels die ondergedo-

ken zaten bij zijn vader. Deze jongens waren voor “Arbeitseinsatz” opgeroepen door de Duitsers. Ze hielpen in het pakhuis in ruil voor onderdak. Er was een Duits legerkamp naast het huis geplaatst. Het gebouw had prikkeldraad en de kille sfeer is hem als klein jongetje bijgebleven.

Jos had eigenlijk niet goed in de gaten dat het oorlog was, maar de bevrijding is hem het meeste bijgebleven. “Ik stond met mijn ouders vooraan aan de Hoge Wal voor de intocht. Er was die dag veel vreugde onder de mensen en de soldaten.” Ook heeft Jos later een aantal kaalgeschoren vrouwen gezien. Jos wist niet wat dit inhield, maar kwam er ver na de oorlog achter dat deze vrouwen een relatie hadden met Duitse soldaten en officieren. Daarom werden de vrouwen kaalgeschoren.

Na 75 jaar is de oorlog nog steeds belangrijk voor Jos. “Oorlog blijft je leven lang bij je. Het heeft de maatschappij voorgoed veranderd. Heb respect voor een ander en zorg dat er simpelweg gewoon geen ruzies ontstaan.”

Noah Koolstra & Foppe van der Stok

PETER SCHRIJVER

FOOTGRAFIE 4 & 5 MEI 2020

“Mijn papa...” Hiermee begint Peter Schrijver het oorlogsverhaal van zijn vader Frans Schrijver te vertellen. Frans Schrijver studeerde geneeskunde en deed wetenschappelijk genetisch onderzoek aan de Universiteit in Uppsala in Zweden. Hij is in 1936 als huisarts naar Woerden gekomen. De voormalige arts Verhagen was overleden. “Hij heeft na enige tijd de vacante praktijk gekocht en is gebleven in het grote witte huis aan de Oostdam nummer 12.” Als huisarts leerde hij veel mensen kennen en zijn praktijk werd groot en druk.

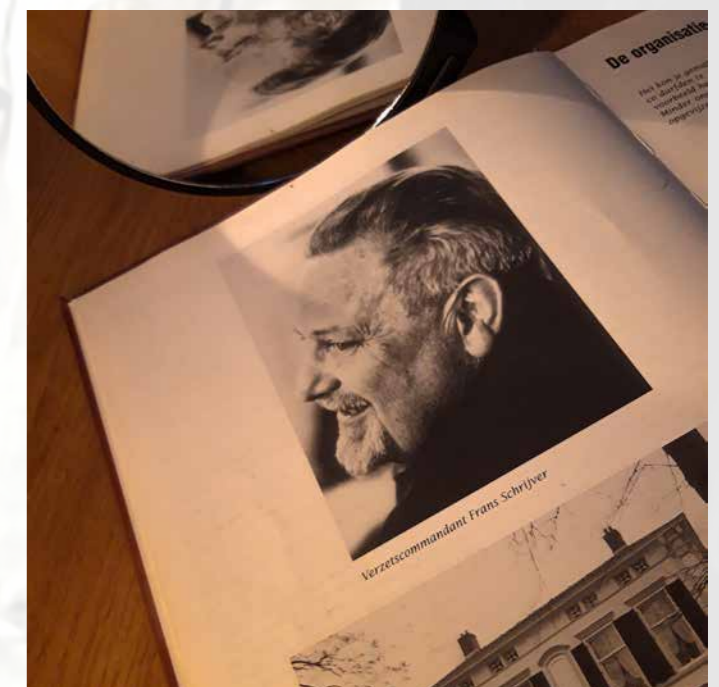
“In 1940 brak de oorlog uit en over de oorlog herinner ik me een aantal, al dan niet, spannende verhalen.” Omdat Frans arts was in de oorlog heeft hij zijn praktijk kunnen gebruiken als dekmantel. Het illegale blaadje ‘Medisch Contact’ werd naar artsen in Nederland gestuurd. “Wij verzetten ons”, stond erin geschreven. Frans wilde geen lid worden van de Artsenkamer. Dit was een door de Duitsers opgerichte vakbond waar alle artsen verplicht bij moesten. Dit wilden de artsen niet, omdat ze zich niet wilden committeren aan de Duitsers. Frans heeft een pleister over het woord “arts” op het bordje op de deur geplakt. “Zolang wij ons geen arts noemen, kan je ons niet verplichten om aan de Artsenkamer deel te nemen.” had hij gezegd. Wie zich geen arts noemt, kan nog wel de bevoegdheid hebben de genees-, heel- en verloskunde uit te oefenen. De artsen hadden hier immers examen in gedaan.

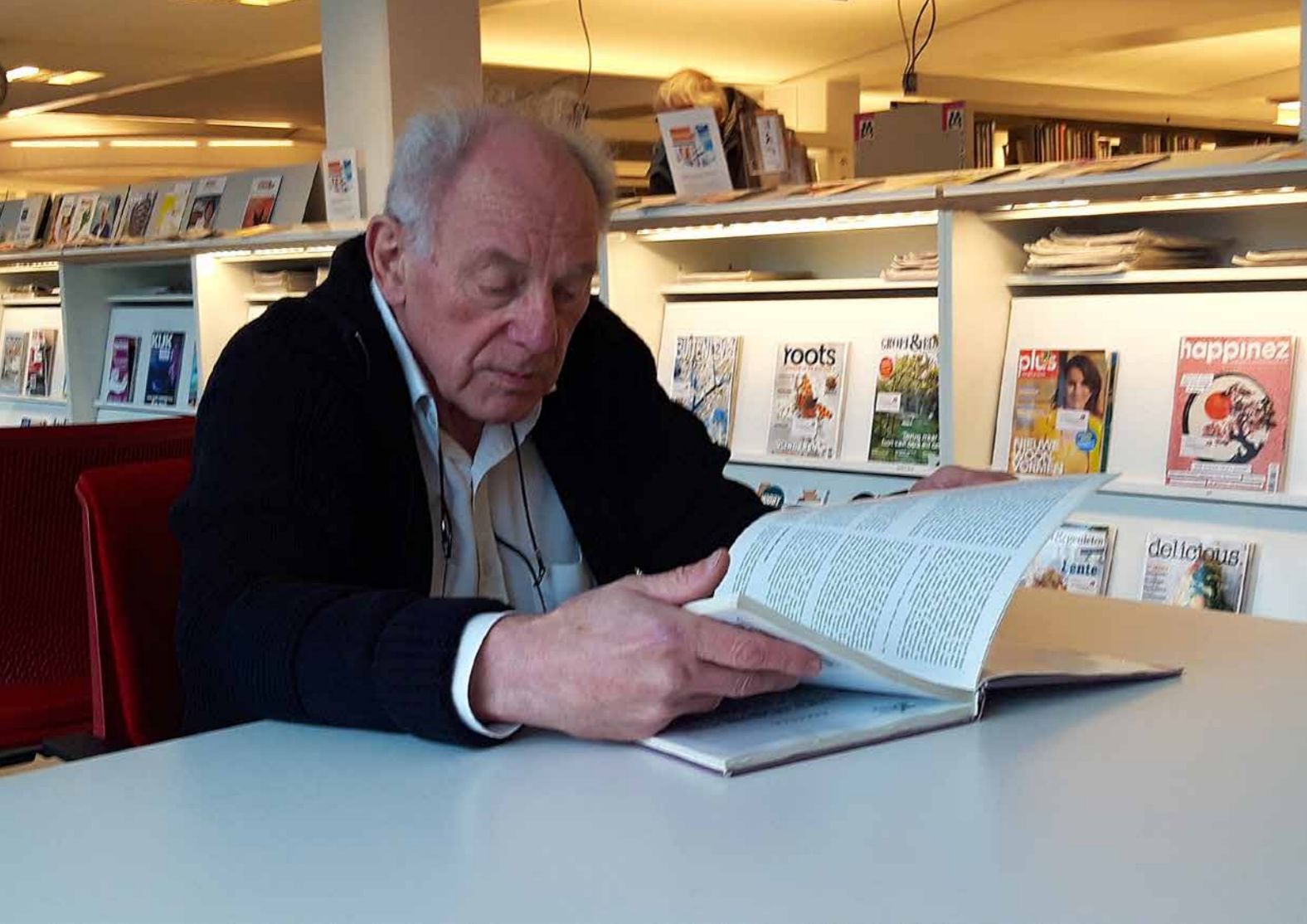
Frans heeft niet getwijfeld om zich te verzetten tegen de bezetter, al moet hij zich de risico's gerealiseerd hebben. “Wat zouden jullie doen?” vroeg Peter. Hierdoor viel het gesprek even stil. Wij dachten na over de vraag, maar wisten geen antwoord. Als voorbeeld noemde Peter het Rijks kledingmagazijn op het Defensie-eiland in Woerden. Hier werden onder meer militaire uniformen gewassen en hersteld. Het waren eerst Nederlandse uniformen, maar na 15 mei 1940 veranderde dit. Tijdens de bezetting werden dit Duitse uniformen die ook een andere kleur kregen dan voorheen. Ze werden gewassen door dezelfde mensen. Hierdoor werkten ze eigenlijk voor de vijand, maar aan de andere kant hadden deze mensen het geld nodig. Het is lastig om te bepalen of je je wel of niet zou verzetten. Verzet gebeurde vaak in groepen en veel van deze groepen wisten niet van elkaars bestaan af. “Verzet is zeer gevaarlijk en zeker niet makkelijk.”

Aan het einde van de oorlog zijn er verschillende herdenkingsmonumenten ontstaan. Peter vindt het vervelend dat er meerdere herdenkingsmonumenten zijn. Het liefst maakt hij van alle monumenten één herdenkingsmonument, omdat iedereen dezelfde manier van herdenken verdient. “Niemand is beter dan een ander. Iedereen heeft toen dezelfde verschrikkelijke oorlog meegemaakt.”

Lieke Griffioen & Joëlle Veerman

RIANNE OOSTEROM

FOTOGRAFIE 4 & 5 MEI 2020

"Annie, mag ik ook een stukje?"

RIANNE OOSTEROM

Rianne Oosterom is in het dagelijks levens historicus en journalist. Ze schreef het boek "Moffenmeiden" waarin ze vertelt over het kaalscheren van moffenmeiden na de bevrijding. Moffenmeiden zijn meisjes en vrouwen die tijdens de Duitse bezetting van Nederland een affaire hadden met een Duitse soldaat. Na de oorlog werden deze meisjes en vrouwen als "straf" publiekelijk kaalgeschoren.

Rianne begon in 2009 aan een studie journalistiek aan de Hogeschool in Ede, later bleek dit toch niks voor haar. "Ik vond de studie heel oppervlakkig en moest veel samenwerken, waar ik niet goed in was." Haar passie voor geschiedenis was er altijd al. Op de basisschool, maar ook op de middelbare school, vond ze dit het leukste vak. Rianne stapte in 2010 over naar een universitaire opleiding Geschiedenis. Aan het eind van haar opleiding moest ze een scriptie schrijven. Ze had echter geen flauw idee over welk onderwerp. Toevallig kwam ze die dag langs de kringloopwinkel bij haar in de buurt. "Ik ging daar wel eens naar toe als ik helemaal geen inspiratie had."

In die kringloopwinkel vond ze het boek "Liefde in de oorlogstijd" en hierdoor ontstond haar interesse voor moffenmeiden. In het boek stond een verhaal over een vrouw die tijdens de oorlog getrouwd was met een Duitse soldaat. Samen verhuisden ze naar Duitsland. Na de oorlog durfde de vrouw niet meer naar haar geboortedorp, omdat ze bang was dat ze kaalgeschoren zou worden. "Ik dacht; kaalscheren, wat is dat?" Rianne had toen nog nooit gehoord over het kaalscheren van meisjes en vrouwen na de bevrijding. Ze ontdekte dat er slechts één boek over geschreven was. "Ik kon mij niet voorstellen dat het gebeurde."

Ze plaatste in een aantal kranten een advertentie met de vraag of er nog ooggetuigen waren. Mensen die het kaalscheren van meisjes en vrouwen hebben zien gebeuren. In de advertentie vroeg ze echter alleen naar ooggetuigen, omdat ze dacht dat ooggetuigen makkelijker te vinden waren dan de moffenmeiden zelf. Ze ging ervanuit dat deze vrouwen al oud waren en dat er nog maar weinig leefden. Laat staan dat ze over dit onderwerp wilden vertellen. Na de plaatsing werd ze overspoeld door brieven en mails van mensen die er wel over wilden vertellen. "Dat kon ik nooit allemaal in mijn scriptie kwijt." De oproep was oorspronkelijk bedoeld voor haar scriptie, maar door de hoeveelheid reacties besloot ze een boek over dit onderwerp te schrijven.

Het boek bestaat uit verschillende kleine verhalen. De verhalen worden verteld door ooggetuigen, vrouwen die werden kaalgeschoren en mensen die de moffenmeiden uitgeoeld hebben. Rianne heeft voor haar boek en scriptie veel mensen gesproken die betrokken zijn geweest bij het

kaalscheren van moffenmeiden. Na het aanhoren van talloze verhalen kwam ze erachter dat het kaalscheren overall gebeurde, zelfs in de straat waar Rianne in haar studententijd woonde. "Ik kreeg een telefoontje met: mevrouw bij u in de straat, daar op de hoek is ook een vrouw kaalgeschoren." De verhalen kwamen hierdoor wel erg dichtbij Rianne. Ook een verre bekende van Rianne is kaalgeschoren. De zus van deze vrouw had tijdens de oorlog een relatie met een Duitser. Buurtgenoten zagen dat de familie hier voordeel aan had. Zo bracht deze soldaat eten voor hun mee. Op een begeven moment raakte de vrouw in verwachting. Een aantal dagen voor de bevrijding beviel ze. Na de bevrijding ging een groep mensen naar het huis van de vrouw om haar kaal te scheren. De vrouw was een aantal dagen daarvoor bevallen en kon dus niet naar buiten. De groep mensen weigerde weg te gaan. Haar zus is voor haar naar buiten gegaan om zich kaal te laten scheren. Deze vrouw heeft hier nog steeds last van, ondanks dat deze gebeurtenis dit jaar al 75 jaar geleden gebeurd is.

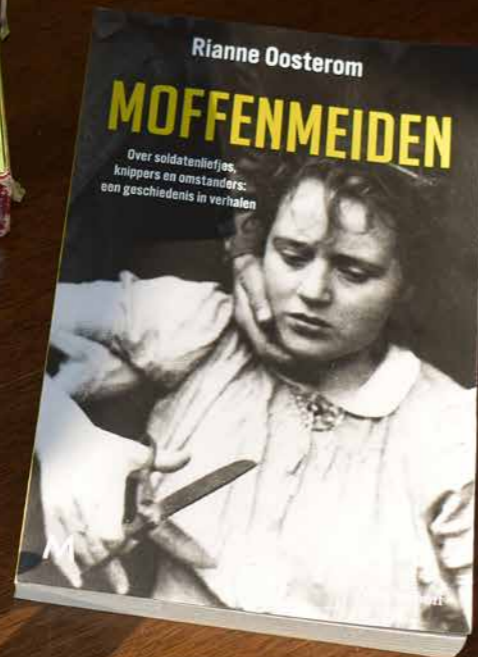
"Ik had bij de bevrijding een beetje het idee van koningsdag; een aubade met mensen die liederen zingen en feesten op straat en ergens tijdens die vreugde werden er mensen kaalgeschoren. Ik vond het zo'n absurd idee dat dingen die totaal niet mogen in onze rechtstaat gewoon gebeurden, zonder dat mensen ingrepen."

Bij het kaalscheren speelde groepsdruk een belangrijke rol. Weinig mensen grepen in, omdat ze bang waren zelf ook te worden kaalgeschoren. Het kaalscheren werd vaak gedaan door mensen die wraak wilden nemen op de vrouwen. In hun ogen hadden zij hun landverraderen door een affaire aan te gaan met de vijand.

Als illustratie noemt Rianne het verhaal van Annie. Annie flirtte met soldaten en in ruil daarvoor kreeg ze brood. Als Annie buiten liep, kwamen er kleine kinderen naar haar toe die vroegen om brood. "Annie mag ik ook een stukje?" vroegen ze dan. Annie gaf deze kinderen echter nooit eten. Tijdens de Hongerwinter was er zo weinig eten dat twee kinderen stierven aan ondervoeding. Annie kreeg daar de schuld van.

Rianne kreeg het verhaal over Annie te horen via een brief. De afzender van deze brief was een vrouw die tijdens de oorlog meehielp met het kaalscheren van meisjes en vrouwen. Ze vond dat de meisjes door het haar af te scheren hun verdiende straf kregen. Annie overleed later aan kanker en volgens de vrouw die de brief schreef, was het haar verdiende loon. De haat naar vrouwen, die tijdens de Duitse bezetting van Nederland een affaire hadden met een Duitse soldaat, zit bij haar nog steeds zo diep zit dat ze iemand de dood toe wenst.

José Hielkema & Kim de Langen

RINUS VAN DEN DUNGEN

*“vrijheid krijg je niet zomaar,
daar moet je wat voor doen.”*

Rinus van den Dungen is een veteraan. In de veertig jaar dat hij in dienst is geweest, is hij maar één keer uitgezonden. Toen de oorlog in Joegoslavië uitbrak, was hij adjudant. In september 2002 is hij uitgezonden naar Bosnië en Herzegovina, het voormalige Joegoslavië. Hij zat bij Huzaren van Boreel, een cavalerie-eenheid, die bestond uit twee takken; de verkenningspoot en de tanks. Rinus zat bij de verkenningspoot. “Mijn team en ik gingen voor de andere troepen uit. Onze taak was om te kijken waar de vijand zat, overgebleven mijnevelden op te sporen en vooral te kijken of de volgende troepen veilig door het gebied heen konden.” Het verkennings-team had kleine voertuigen waarin ze zich voortbewogen. Rinus reed mee in een Fennek, een soort personenauto die is ontworpen om als verkenningsvoertuig te dienen. De motor is volledig geïsoleerd, zodat de vijand hem niet aan kan horen komen en er zitten speciale waarnemingsapparaten op, zoals een nachtkijker, een warmtekijker en een verrekijker. Rinus maakte deel uit van het CIMIC, dit staat voor Civil-Military Co-operation. Het CIMIC zorgt ervoor dat het contact tussen de lokale overheden en het eigen bataljon onderhouden wordt.

Het bataljon startte kleine projecten, zoals een school opknappen of waterleidingen aanleggen om de lokale bevolking te helpen en vertrouwen te winnen. Die projecten werden betaald door een Nederlands fonds van het ministerie van buitenlandse zaken. Dat fonds stortte een fors bedrag in het stabiliteitsfonds en daar konden de verschillende organisaties via een aanvraag geld uit krijgen.

“Rond de verkiezingstijd in Bosnië en Herzegovina wilde een kandidaat met ons mee naar een project. Hij vroeg ook de pers mee. We brachten hen naar een ingestorte school. De kandidaat beloofde dat hij nieuwe schoolbanken, tafels, schriften en boeken voor de leerlingen zou kopen. Een aantal dagen later ging ik met mijn bataljon naar het schooltje om die op te knappen, maar de meneer die de schoolspullen had beloofd, was er niet. Bleek dat hij dit alleen voor de verkiezingsperiode had gezegd, omdat hij wist dat de inwoners van het land dit zagen via de pers.” Wanneer ze wel iets voor de mensen konden doen, waren ze hier erg dankbaar voor. “Ik vond het mooi om projecten te doen en mensen blij te maken.”

“Ik moest een contract laten tekenen door de burgemeester van de gemeente Vitez. De gemeente was Kroatisch binnen een Servisch gebied waar miljoenen landmijnen lagen. De mijnen waren door de Kroaten aangelegd om de Serven buiten te houden. Vitez had een erg nationalistische burgemeester. Het contract was in het Servisch geschreven. Hoewel Bosnisch, Kroatisch en Servisch vrijwel hetzelfde zijn, leverde dit een politiek probleem op. De burgemeester wilde het contract niet tekenen, ze wilde dat het Kroatisch was. Ik wilde niet toegeven en zei tegen mijn team: “Nou ga ik het nog een keer aan die mevrouw vragen en als ze weer nee zegt, staan we met zijn allen op en gaan we weg.” Ze zei weer nee. We stonden, zoals afgesproken, met zijn allen op en liepen zonder iets te zeggen weg. Na vier weken kregen wij een telefoontje van de burgermeester om te vragen of we toch langs konden komen om het contract in het Servisch te laten ondertekenen. Toen voelde ik wel een soort van overwinning. Dat maak je dus ook mee op een uitzending.”

In 2017 heeft Rinus een Stichting voor Veteranen in Lopikerwaard opgericht. Rinus is voorzitter van de Stichting voor Veteranen. De Stichting streeft naar betere communicatie tussen veteraan en burger. Ook organiseren ze ontmoetingsborrels waar veteranen bij elkaar komen en met elkaar praten. Vaak houden ze ook lezingen. Veel veteranen hebben dingen meegemaakt die ze thuis niet willen of kunnen vertellen. Dit kropt dan op. Door veteranen bij elkaar te zetten komt een gesprek makkelijker tot stand en kunnen ze zo hun verhaal bij elkaar doen. Ze begrijpen elkaar en kunnen hun hart luchten. “Een wereld zonder militairen zou het ultieme doel zijn, maar er zijn zoveel gekke mensen op deze wereld. Vrijheid krijg je niet zomaar, daar moet je wat voor doen. We moeten beseffen dat we op de manier hoe we hier leven, al 75 jaar zonder oorlog, zo slecht nog niet is.”

Mirthe Holleman & Dymas Warmels

RINUS VERWEIJ

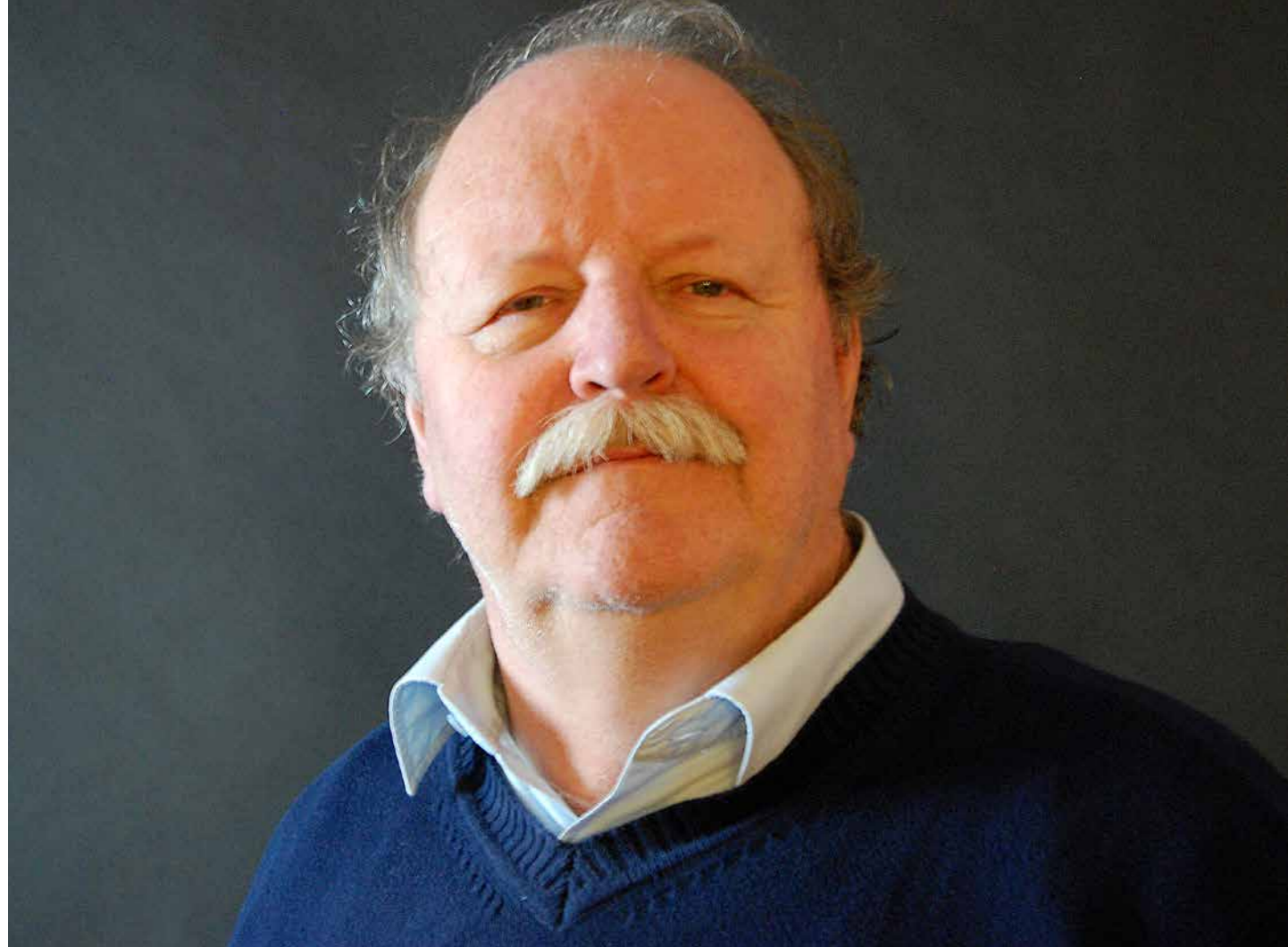

FOTOGRAFIE 4 & 5 MEI 2020

4 en 5 mei
Woerden

"veel mensen wilden met mij op de foto."

RINUS VERWEIJ

Veteraan Rinus Verweij houdt enorm van geschiedenis, vooral van oorlogen. Als klein jongetje waren zijn vader en hij helemaal in de ban van Winston Churchill, de vroegere premier van het Verenigd Koninkrijk. Hij gaat met speciale gelegenheden zelfs verkleed als Churchill.

Winston Churchill gaf de mensen hoop. Hij heeft een grote bijdrage geleverd aan het einde van de Tweede Wereldoorlog en was voor veel burgers en soldaten een bron van inspiratie, zo ook voor Rinus en zijn vader.

Als jong kind raakte Rinus gefascineerd door Churchill. Hij zat als 9-jarig jongetje voor de tv, samen met zijn vader, naar het journaal te kijken. Churchill was stervende en Rinus' vader werd hierdoor erg emotioneel: "Hij was zijn held." Dat maakte veel indruk op Rinus. Later, als volwassene, heeft hij meerdere malen te horen gekregen dat hij op Churchill lijkt. Door zijn fascinatie voor Churchill en zijn uiterlijk, verkleedt Rinus zich nu tijdens speciale herdenkingen als Winston Churchill. Ook is hij naar Londen

geweest, waar hij verkleedt als Churchill door de stad liep. "Veel mensen wilden met mij op de foto."

Van oktober 2009 tot mei 2010 is Rinus namens de Europese Unie uitgezonden naar Livno in West-Bosnië. Af en toe moest hij ook naar Sarajevo en Banja Luka. Daar was hij onderdeel van het LOT-team, ofwel Lokaal Observatie Team. De opdracht was het waarnemen en doorgeven van informatie aan de Europese Unie. Rinus vindt dat zijn team een redelijk belangrijke rol had, maar heeft niet het gevoel dat zijn team een groot verschil heeft gemaakt. Op sommige momenten leek de missie zelfs op een vakantie. Het team ging skiën, zat op terrasjes koffie te drinken en ging af en toe op toeristische tochtjes. Ook kijkt hij met enige schaamte op sommige momenten terug, omdat er binnen het team conflicten waren, die nergens over gingen. Buiten deze conflicten om, is Rinus erg tevreden met wat ze in Bosnië gedaan hebben.

Noortje Klein & Demi Vendrig

TONNIE LAFEBER

"Mijn vader tilde me op zijn arm en bracht me naar mijn zusje om afscheid te nemen."

Tonnie Lafeber wordt op 9 februari 1938 geboren in Gouda en groeit hier ook op. De oorlog maakt zij als kind van 2 tot 7 jaar mee samen met verschillende ingrijpende gebeurtenissen in haar leven.

"De Hongerwinter kan ik me nog heel goed herinneren, dat was zwaar. Als kind krijg je dat mee, we hebben echt hongergeleden." De Hongerwinter was de laatste winter in de oorlog die door diverse oorzaken leidde tot hongersnood. In de periode van 26 november tot en met 23 december 1944 lag het rantsoen ver onder de tegenwoordige aanbevolen dagelijkse hoeveelheid. Ook de familie Lafeber werd getroffen.

Op een gegeven moment moet Bert, de twee jaar oudere broer van Tonnie, soep halen voor het gezin. "Soep was soep, er zat niet veel in. Het was meer water dan groenten of iets dergelijks, maar je had wat te eten." Wanneer Bert naar huis loopt, laat hij de emmer met soep vallen. Het gezin heeft die dag niets te eten. Door een chronisch voedseltekort is Bert op den duur scheefgegroeid en Tonnie kreeg na de oorlog extra voeding bij een boerengezin.

Op 26 november 1944 werpen geallieerde bommenwerpers 43 ton springstof af rond het station van Gouda. Het doel van dit bombardement was onder andere om de toevoer van V2 raketten naar de kuststreek, waar ze werden gelanceerd, tegen te gaan. De tuin van de familie Lafeber grensde aan een bouwterrein waar een van de brisantgranaten

insloeg. "Door de oorverdovende schokgolf sprongen alle ruiten in het huis. Mijn zusje Annie, toen twee jaar oud, zat in haar kinderstoel alleen in de woonkamer. Ik zag hoe ze was omgeven door glasscherven. Dat beeld blijf ik altijd onthouden."

Ondanks het overleven van het bombardement haalt Annie het eind van de oorlog niet. Ze overlijdt op 9 maart 1944 aan difterie. "Ik weet dat ik ontzettend veel van mijn zusje hield en dat ik het heel erg vond." Als het lichaam van Annie in de voorkamer ligt, wil ze haar eerst helemaal niet zien, maar samen met haar vader Albertus durft ze uiteindelijk toch. "Mijn vader tilde me op zijn arm en bracht me naar mijn zusje om afscheid te nemen."

Albertus was absoluut tegen de oorlog, maar hij was ook tolerant. Hij leerde haar dat er ook goede Duitsers waren. "Als je veel ruimte had, kreeg je een Duitse soldaat in huis. Soms wel een paar, maar zoveel ruimte hadden wij niet." De soldaat sliep in de voorkamer en zat 's morgens aan het ontbijt bij de rest van het gezin. "Die Duitser, die moest in dienst. Hij was verplicht om naar Nederland te gaan."

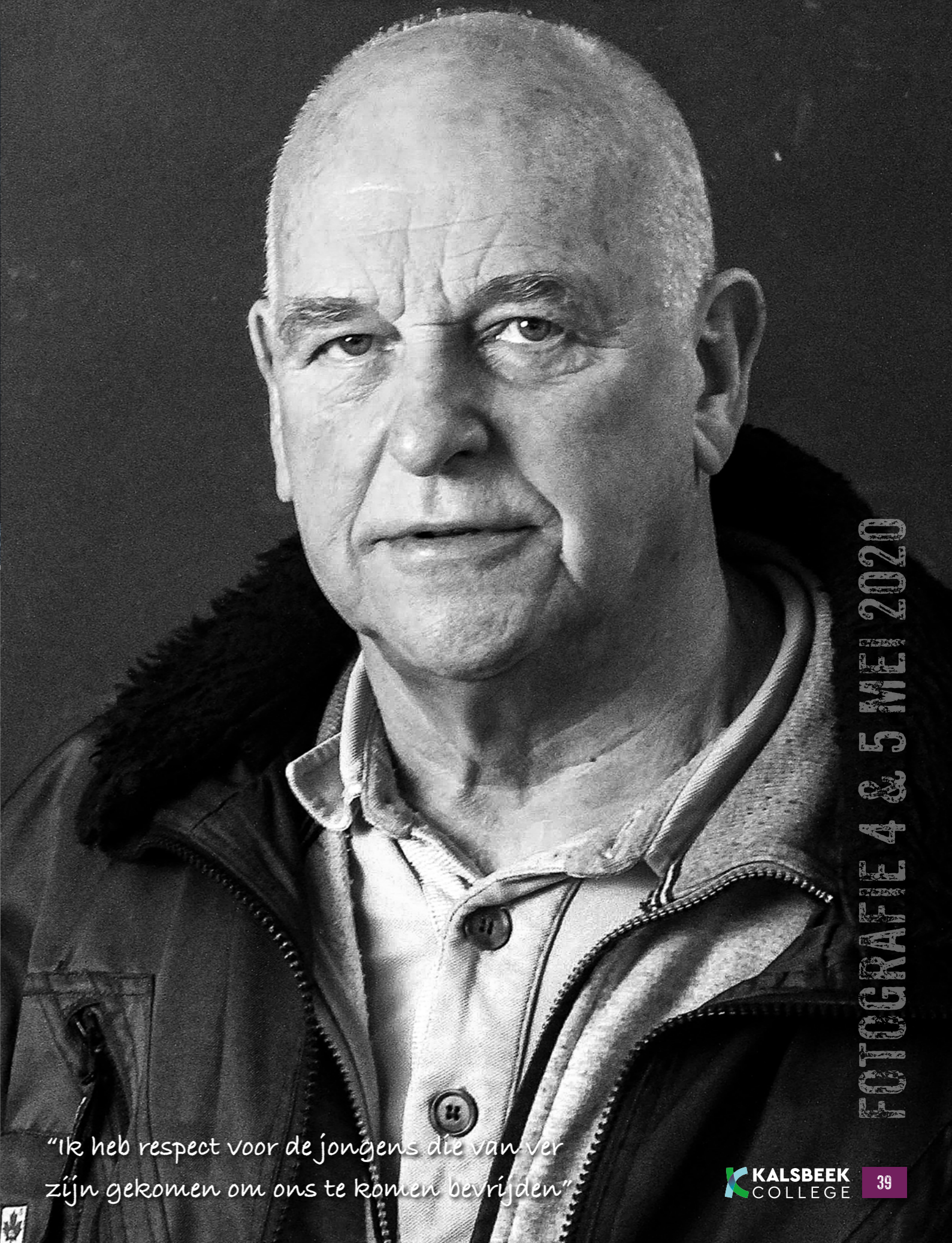
Hij was gek op haar zusje Annie. Ze deed hem waarschijnlijk denken aan zijn eigen kindje thuis. "Het is niet dat alle Duitsers oorlog wilden, zij hadden geen keuze en moesten wel."

Joppe Bakker & Pavel Verhagen

WOUT VERWEIJ

FOTOGRAFIE 4 & 5 MEI 2020

"Ik heb respect voor de jongens die van ver zijn gekomen om ons te komen bevrijden"

WOUT VERWEIJ

Al jaren is Zegvelder Wout Verweij druk bezig met de 'San Antonio Rose', het vliegtuig dat op 21 februari 1944 neerstortte in een weiland aan de Molenweg te Zegveld. Wout Verweij, die zichzelf bijna deskundige kan noemen, speelt een belangrijke rol in de B-17 Crew Memorial. Hij is de bedenker van het monument dat ter nagedachtenis aan deze gebeurtenis is geplaatst aan de Hazekade in Zegveld, 500 meter van de plek waar het vliegtuig neerstortte.

De B-17 San Antonio Rose werd tijdens zijn vlucht uit Duitsland aangevallen door Duitse jagers. De bommenwerper was net terug van een aanval op het Duitse Braunschweig. De Amerikaanse inzittenden konden niet meer ontsnappen. Het vliegtuig werd door Duits geschut geraakt en stortte neer in een weiland aan de Molenweg in Zegveld. Twee bemanningsleden zijn op het laatste moment uit het vliegtuig gesprongen en hebben het overleefd. Zij zijn ondergebracht bij boer Bol aan de Hazekade.

De andere acht inzittenden zijn om het leven gekomen.

"Ik heb respect voor de jongens die van ver zijn gekomen om ons te komen bevrijden." Dit is de belangrijkste reden waarom hij het monument bedacht heeft. Het monument bestaat uit twee bogen met het voorzicht van een B-17. "De bogen staan voor hoop, respect en dankbaarheid."

Op 21 februari 2020 is het 76 jaar geleden dat de Amerikaanse bommenwerper neerstortte en is er een tentoonstelling gehouden. De nabestaanden van de slachtoffers zijn hiervoor overgekomen uit Amerika. Ze vinden het zo bijzonder dat er meegedeeld wordt, dat ze een miniatuur versie van het monument in hun dorp in Amerika hebben geplaatst. "Zij zijn vrienden van ons geworden."

Tiffany Blok

OORLOG & BEVRIJDING

Dit project is tot stand gekomen
in samenwerking met:

Stichting 4 en 5 mei Woerden

De kanjers uit 5-havo van het Kalsbeek College SPK

